

ISSN 2523-4714

УДК 338.5

Б. Стаховяк¹, Л. Стаховяк², З. Стаховяк¹¹ Університет імя Кардынала Стэфана Вышынскага, Варшава, Польшча² Менеджарская Акадэмія прыкладных навук, Варшава, Польшча**УПЛЫЎ ЗМЯНЕННЯ РЫНАЧНЫХ ЦЭН НА СТАНОВІШЧА СУБ'ЕКТАЎ ГАСПАДАРАННЯ**

Разважанні, прыведзеныя ў артыкуле, з'яўляюцца спробай аўтараў выкарыстаць тэарэтычныя дасягненні сучаснай эканамічнай думкі, асабліва новай інстытуцыянальнай эканомікі, для ідэнтыфікацыі, аналізу і ацэнкі ўплыву змены рыначных цэн на сітуацыю і паводзіны суб'ектаў гаспадарання. Яны з'яўляюцца інтэлектуальным адказам на дылемы развіцця сучасных нацыянальных рыначных эканомік. Неабходнасць і мэтазгоднасць збліжэння гэтых праблем, іх сувязь таксама сталі галіной даследаванняў, скіраваных на дакументальнае пацвярджэнне карыснасці дасягненняў інстытуцыянальнай эканомікі ў якасці інспірацыі для вырашэння праблем змены цэн на тавары.

Ключавыя словы: інстытуцыянальная эканоміка, становішча суб'ектаў гаспадарання, змены цэн, інфляцыя, дэзынфляцыя, дэфляцыя

Для цытавання: Стаховяк, Б. Уплыў змянення рыначных цэн на становішча суб'ектаў гаспадарання / Б. Стаховяк, Л. Стаховяк, З. Стаховяк // Бизнес. Инновации. Экономика : сб. науч. ст. / Ин-т бизнеса БГУ. — Минск, 2022. — Вып. 6. — С. 125–131.

B. Stachowiak¹, L. Stachowiak², Z. Stachowiak¹¹ Cardinal Stefan Wyszyński University, Warsaw, Poland² Management Academy of Applied Sciences, Warsaw, Poland**THE IMPACT OF CHANGES IN MARKET PRICES ON THE SITUATION OF BUSINESS ENTITIES**

The considerations undertaken in the article are, in the intention of the authors, an attempt to use the theoretical achievements of contemporary economic thought, especially new institutional economics, to identify, analyse and evaluate the impact of changing market prices on the situation and behaviour of economic agents. They are an intellectual response to the developmental dilemmas of contemporary market-oriented national economies. The need and desirability of approximating and linking the two layers, has also become an area of inquiry seeking to document the usefulness of the achievements of institutional economics as an inspiration for solving problems of commodity price change.

Keywords: institutional economy, situation of business entities, price changes, inflation, disinflation, deflation

For citation: Stachowiak B., Stachowiak L., Stachowiak Z. The impact of changes in market prices on the situation of business entities. *Biznes. Innovatsii. Ekonomika = Business. Innovations. Economics*. Minsk, 2022, iss. 6, pp. 125–131 (in Belarusian).

Уводзіны

Актуальнай праблемай сучаснага свету з'яўляецца змена рыначных цэн на тавары і паслугі. Іх уплыў на гаспадарчую актыўнасць і становішча нацыянальных эканомік, у тым ліку на асобныя базавыя суб'екты гаспадарання, вельмі значны. Яны прымаюць форму інфляцыі, дэзынфляцыі і іх супрацьлегласці — дэфляцыі. Кожны з іх мае станоўчыя або адмоўныя эканамічныя наступствы для стану суб'ектаў гаспадарання і іх дзейнасці. Гэтыя праблемы разглядаюцца, хоць і ў рознай ступені, большасцю сучасных плыняў сацыяльна-эканамічнай думкі, у тым ліку і школай «новай інстытуцыянальнай эканомікі» [2; 6; 12; 14; 15]. Калі прызнаць гэты напрамак мыслення

карысным для тэарэтычнай ідэнтыфікацыі і практычнай ілюстрацыі ўзнятых пытанняў, увага будзе сканцэнтравана на вызначэнні сутнасці, аналізе і характарыстыцы інфляцыі, дэзынфляцыі і дэфляцыі, а таксама экзэмпліфікацыі гэтых з'яў у польскай эканоміцы.

Праблемы змянення цэн на тавары і паслугі спараджаюцца, па сутнасці, сацыяльна-эканамічнымі спосабамі вядзення гаспадаркі [8; 9; 11]. У рыначнай эканоміцы яны ідэнтыфікуюцца праз прызму з'яў інфляцыі і яе спецыфічнай формы выступлення, якой з'яўляецца дэзынфляцыя, а таксама ў іх супрацьлегласці – дэфляцыі. Гэтыя тры паняцці ўзаемадапаўняльныя і дазваляюць лагічна растлумачыць працэсы фарміравання цэн на тавары і паслугі і іх уплыў на эканоміку. Усюды яны прызнаныя істотнымі цяжкасцямі сацыяльна-эканамічнага жыцця [1; 10].

Інфляцыя і дэзынфляцыя – сутнасць, аналіз і характарыстыка

Інфляцыя (ад лац. *inflato* – «уздуцце») – тэрмін, узяты эканамічнымі навукамі з галіны медыцынскіх навук. Яго сталі ўжываць для вызначэння з'явы нездаровага раздзімання грашовага звароту, празмернага ў адносінах да прыросту вытворчасці, павелічэння колькасці грошай, што суправаджалася ростам цэн. Ён узнік як азначэнне эканамічных працэсаў, звязаных з празмерным павелічэннем колькасці грошай у звароце ў адносінах да рыначнай вартасці, якая ўлічваецца ў ранейшых цэнах. Такое ўспрыманне гэтай катэгорыі мела месца да 1930-х гг. Прыклады ўзнікнення сітуацыі даюць як гады функцыянавання сістэмы зліткавай валюты, так і наступныя валютныя сістэмы, заснаваныя на папярковых грошах. Гэтая сітуацыя звычайна звязана з унікальнымі палітычнымі і сацыяльнымі падзеямі, да іх адносяцца войны, рэвалюцыі ці іншыя падзеі, якія ўплываюць на далейшае эканамічнае і сацыяльнае развіццё [13].

Сучаснае разуменне інфляцыі іншае. У цяперашні час паняццем інфляцыі акрэслены працэс трывалага росту агульнага ўзроўню цэн з улікам змяненняў якасці тавараў на працягу пэўнага перыяду часу. Гэта азначае, што інфляцыя – не рост цаны аднаго тавара або некалькіх тавараў, а рост кошту пэўнага кошыка тавараў і паслуг, значных для рэпрадукцыі грамадства. Гэта працэс, а не разавы скачок. А сам рост колькасці грошай, які суправаджае дадзеную з'яву, стаіць на другім плане. Аднак характар гэтага працэсу трактуецца па-рознаму. Ён часта разглядаецца як прычына інфляцыі, а радзей – як дазваляльны фактар і неабходная ўмова для развіцця працэсу інфляцыі. Змяненне разумення канцэпцыі інфляцыі прывяло да наступнага: што калісьці было інфляцыяй (павелічэнне аб'ёму грошай), цяпер разумеецца як адна (хоць і асабліва важная) з яе прычын; а тое, што калісьці было вынікам інфляцыі (павышэнне коштаў), сёння лічыцца самай сутнасцю гэтай з'явы. Інфляцыя ў сучасным разуменні, хоць і падкрэслівае перш за ўсё сімптомы працэса, яна таксама павінна ўспрымацца праз прызму прычын узнікнення гэтай з'явы і механізмаў яе праявы [13].

Інфляцыя абумоўлена наступным: ростам грашовай эмісіі, несуразмернай эканамічнаму росту, незбалансаванасцю дзяржаўнага бюджэту, павелічэннем выдаткаў на вытворчасць тавараў і аказанне паслуг, а таксама дэфектнай структурай эканомікі. У сукупнасці яе асноўных эфектаў неабходна таксама паказаць: зніжэнне пакупной здольнасці грошай, якое вядзе да зніжэння зберажэнняў; рост неадпаведнасці планавых і фактычных прыбыткаў; узмацненне ціску на рост зароботнай платы і абмежаванне эканамічнай актыўнасці.

Інфляцыя як макраэканамічная з'ява выяўляе як адмоўныя, так і станоўчыя эфекты. У адносінах да яе пераважаюць негатыўныя меркаванні, адзначаецца, што пры захаванні на кантраляваным і жаданым узроўні яна не аказвае негатыўнага ўплыву на дзейнасць нацыянальнай эканомікі. Аднак не з'яўляецца яна добрым вырашэннем для дамашніх гаспадарак у сітуацыі, калі растуць цэны і зніжаецца пакупная здольнасць грошай, атрыманых да таго часу сродкаў, недастатковых для пакрыцця бягучых выдаткаў на жыццё. З іншага боку, у выпадку з прадпрыемствамі, зніжэнне рэальнага кошту грошай спрыяе вырашэнню праблем запазычанасці ўсіх прадпрыемстваў і пераносіць свае наступствы на рост крызіснай сітуацыі банкаў. Гэта, у сваю чаргу, паглыбляецца працэсам зняцця грошай з дэпазітаў, накіравання іх на інвестыцыі ў тавары з фіксаваным коштам у асобных і нешматлікіх галінах эканомікі (галоўным чынам, якія вырабляюць матэрыяльныя тавары працяглага карыстання), і разам з тым астатнія працягваюць быць ў стане недаразвіцця [13].

Паняцце, па сваёй сутнасці блізкае да інфляцыі, – гэта дэзынфляцыя, якая характарызуе захаванне інфляцыі, пры адначасовай пастаяннай тэндэнцыі да зніжэння тэмпаў яе ро-

сту ў параўнальны перыяд, спрыяе зніжэнню рэальнага кошту грошай. Розніца паміж гэтымі працэсамі ў тым, што дэзынфляцыя можа генерыраваць меншыя наступствы за інфляцыю. Іх лягчэй звесці да мінімума. Гэта дае магчымасць набыць больш тавараў і паслуг за адпаведны параўнальны перыяд. Аднак велічыня росту пакупніцкіх магчымасцяў можа быць дастаткова нязначнай і неўспрымальнай, і не аказваць істотнага ўплыву на змены, якія адбываюцца ў эканоміцы. Такім чынам, правамерна вызначаць дэзынфляцыю як зніжэнне тэмпаў росту інфляцыі. Прычыны дэзынфляцыі як з’явы тармажэння (па-ранейшаму адной з формаў інфляцыі) ідэнтычныя. Яны таксама выклікаюць тыя ж эфекты, але адчуваюцца ў меншай ступені.

Абагульняючы з’яву інфляцыі, неабходна адзначыць яе сувязі з гаспадарчай актыўнасцю, з асобнымі фазамі дзелавага цыклу. У фазе эканамічнага крызісу — калі яго называюць стагфляцыяй — гэта звычайна прыводзіць да падзення інфляцыі праз некаторы час і пераходзіць да стабільнага, але ўсё яшчэ высокага ўзроўню падчас рэцэсіі і называецца спадом. Заканамернасць, аднак, заключаецца ў тым, што ў перыяд яе ўздыму і росквіту выяўляюцца тэндэнцыі да яе паўторнага росту [13; 15].

Дэфляцыя – сутнасць, аналіз і характарыстыка

З’ява, супрацьлеглая інфляцыі, — дэфляцыя (ад лац. *deflo* — «здзімаць»). Сутнасць яе заключаецца ў працэсе доўгатэрміновага зніжэння агульнага ўзроўню цэн у эканоміцы. Гэта адбываецца, калі тавары таннеюць і характарызуюцца адмоўным узроўнем інфляцыі. Яе наступствам з’яўляецца павышэнне пакупной здольнасці грошай, рост іх кошту, што выліваецца ў магчымасць набыцця большай колькасці тавараў [13].

Крыніцы дэфляцыі разглядаюцца ў сукупнасці некалькіх прычын. Усе яны характарызуюцца захаваннем цэн на тавары ніжэй за сярэдні ўзровень у доўгатэрміновай перспектыве. Дэфляцыя можа быць вытворнай ад эканамічнага развіцця, выкліканай высокімі тэхналагічнымі дасягненнямі ў некаторых галінах нацыянальнай эканомікі. Падзенне цэн на вырабляемую прадукцыю з’яўляецца вынікам большага аб’ёму іх вытворчасці пры меншых выдатках, што вядзе да зніжэння яе кошту. Такім чынам, становіцца магчымым набываць больш тавараў і паслуг, што пацвярджаецца павышэннем пакупной здольнасці грошай. Іншай прычынай дэфляцыі могуць быць сітуацыі, звязаныя з эканамічным крызісам, якія выклікаюць дэфіцыт грошай на рынку, іх колькасць не адпавядае жаданым суадносінам з эканамічным ростам. Наступствам гэтага можа стаць нарастанне вялікай запазычанасці, якая выклікана пагашэннем крэдытаў, паслабленнем попыту і спараджэннем імпульсаў для зніжэння ўзроўню цэн на сыравінныя тавары на рынку. Яшчэ адной перадумовай узнікнення дэфляцыі можа стаць сітуацыя размяшчэння грашовых укладаў на высокадаходных дэпазітах, якія з’яўляюцца стымулам для эканоміі [13].

Прычыны ўзнікнення з’явы дэфляцыі варта разглядаць у многіх перадумовах, якія па сваёй сутнасці вельмі складаныя. Істотнымі для зніжэння рыначных коштаў з’яўляюцца наступныя: адсутнасць адэкватнасці з пункту гледжання рыначнага попыту грашовай эмісіі спараджае зніжэнне попыту; празмерныя працэнтныя стаўкі па тэрміновых укладах і дэпазітах; незбалансаваная грашова-крэдытная палітыка, якая вядзе да турбулентнасці ў галіне грашовай эмісіі, працэнтных ставак і індэксацыі.

Звычайна дэфляцыі прыпісвалі станоўчыя ацэнкі, якія, аднак, у доўгатэрміновай перспектыве мянялі свой характар на адмоўныя. У сукупнасці гэта неспрыяльны для эканомікі працэс. Празмерная дэфляцыя, сярод іншага, прыводзіць да такіх наступстваў, як: скарачэнне вытворчасці з-за зніжэння рэнтабельнасці, што выліваецца ў зніжэнне прыбыткаў прадпрыемстваў; аптымізацыя працоўных рэсурсаў, якая вядзе да звальненняў супрацоўнікаў у вытворчай сферы і павелічэння маштабаў беспрацоўя (у дачыненні да тых, каго яна закранула (беспрацоўных), дзяржава абавязана аказаць дапамогу ў межах сацыяльнай палітыкі); неабходнасць адаптацыі фінансавай палітыкі да рыначных і эканамічных рэалій нацыянальнай эканомікі, што вядзе да зніжэння заробтнай платы і льгот; адступленне і абмежаванне інвестыцый; калі грашовая эмісія не паспявае за развіццём краіны; значнае зніжэнне попыту ў выніку рэцэсіі; празмерная працэнтная стаўка па тэрміновых дэпазітах; рост рэальнага кошту крэдытных абавязацельстваў, што прыводзіць да немагчымасці іх пагашэння многімі гаспадарчымі суб’ектамі, а ў выніку да іх спада

і банкруцтва; абмежаванне даступнасці крэдытаў і пры адсутнасці грашовай эмісіі; павышэнне пакупной здольнасці грашовых сродкаў насельніцтва.

Абмежаванне негатыўных наступстваў дэфляцыі магчыма наступным шляхам: эмісіі грошай у эканоміку з мэтай ажыўлення попыту, кампенсацыі дэфіцыту грошай на рынку, адсутнасці прапарцыянальнай грашовай эмісіі ў адносінах да эканамічнага развіцця, зніжэння працэнтных ставак з мэтай стымулявання спажывання і інвестыцыйнага попыту; субсідыі для людзей з меншым прыбыткам; зніжэння спажывання і інвестыцый з цягам часу; адмоўнай працэнтнай стаўкі па тэрміновым укладах, правядзення грамадскіх работ як метада зніжэння беспрацоўя і аднаўлення попыту, субсідзіраванне асоб з нізкімі даходамі [14; 15].

Дэфляцыя, у адрозненні ад інфляцыі, аказвае ўплыў на дэпазіты, пазыкі і крэдыты. Што тычыцца ўкладаў, то яны з'яўляюцца вытворнымі ад іх памеру і ўмоў размяшчэння, якія прыводзяць да павелічэння зберажэнняў, нягледзячы на тое, што, з аднаго боку, мы зарабляем, не зніжаем пакупную здольнасць грошай, а з другога — губляем з-за зніжэння працэнтных ставак па ўкладах. Аналагічная сітуацыя з пазыкамі і крэдытамі. Выгады ў гэтай галіне большыя за інвестыцыі. Гэта добры перыяд для іх набыцця. Дэфляцыя прыводзіць да таго, што працэнтная стаўка становіцца ніжэйшай за інфляцыю, пры гэтым адносна пастаяннай і стабільнай. Зніжэнне працэнтных ставак на больш нізкім узроўні прадукцыі запаволенне развіцця эканомікі. Дэфляцыя стварае ўмовы як для зберажэнняў, так і для запазычанняў. Гэта прыводзіць да назапашвання грашовага капіталу, таму што ён не губляе сваёй каштоўнасці, а таксама і матэрыяльнага, бо дазваляе купіць больш тавараў.

Ацэнкі дэфляцыі выяўляюць выразную дыферэнцыяцыю ў залежнасці ад працягласці (бягучая або працяглая) і маштабу экспертызы, гэта значыць *мікра*- па асноўным гаспадарчым суб'ектам (дамашнія гаспадаркі і прадпрыемствы) і характару іх дзейнасці, або *макра*- ў дачыненні да ўсёй народнай гаспадаркі. Гэта выражаецца ў абмежаванні глабальнага попыту, звязанага з павелічэннем рэальнай запазычанасці, што паглыбляе эканамічны спад. Дэфляцыя можа выклікаць эканамічную стагнацыю і высокі ўнутраны доўг.

Нягледзячы на тое, што для сярэдняга спажыўца дэфляцыя можа здацца пазітыўнай зменай на рынку (усё ж цэны на тавары падаюць і можна плаціць менш), у макраэканамічным плане дэфляцыя выклікае шэраг неспрыяльных змяненняў і працэсаў. Па-першае, вытворчасць тавараў перастае быць рэнтабельнай (у выніку продажу прадукцыі па больш нізкай цане). Па-другое, дэфляцыя звычайна цягне за сабой скарачэнне заробкаў і выплат, а таксама скарачэнне рабочых месцаў, так што губляюць не толькі вытворцы і прадаўцы, але і дэ-факта спажыўцы. Тады мы сутыкаемся з сітуацыяй, часта званай грашовай ілюзіяй, сутнасць якой заключаецца ў няправільным разуменні кошту грошай, калі іх намінал не прывязаны да іншых рэальных фактараў. Гэта выяўляецца, перш за ўсё, у няпоўным або адтэрмінаваным уключэнні дэфляцыі ў вызначэнні рэальных зменаў кошту, што можа праявіцца ў павышэнні зароботнай платы, калі інфляцыя таксама расце, або пры параўнанні бягучых коштаў на адзінку тавараў з іх ранейшымі цэнамі. Спажывец не атрымлівае ніякай карысці, калі маніпулюе намінальнымі лічбамі, бо нічога не атрымлівае і нават можа страціць грошы. Узнікненне гэтай з'явы спачатку разглядалася ў праліках здоровага сэнсу, а цяпер пераважна ў нейрабіялагічных прадпасылках, якія залежаць ад свядомасці спажыўца.

Асобныя дамашнія гаспадаркі (спажыўцы) першапачаткова ацэньваюць дэфляцыю як станоўчую з'яву. Цэны на тавары зніжаюцца, што дазваляе набываць іх больш. Аднак з часам такая сітуацыя выліваецца ў скарачэнне або спыненне іх вытворчасці, што цягне за сабой аптымізацыю занятасці і вядзе да росту беспрацоўя, а таксама зніжэння зароботнай платы і дапамог. Яшчэ адным негатыўным наступствам дэфляцыі з'яўляецца яе ўплыў на запазычанасць, якая рэальна павялічваецца. У доўгатэрміновай перспектыве выяўляюцца і іншыя небяспечныя сітуацыі. Іх выразам можа быць празмернае назапашванне запасаў спажывецкіх тавараў, якія могуць стаць прадметам марнатраўства, і нават знішчэнне тых, якія з'яўляюцца сельскагаспадарчай прадукцыяй, з-за нерэнтабельнасці вытворчасці [1; 8; 9; 10].

Для прадпрыемстваў, а ў наступстве для ўсёй народнай гаспадаркі дэфляцыя выступае як непажаданая сітуацыя і не спрыяльная працэсам развіцця, стварае перадумовы для раскручвання так званай дэфляцыйнай спіралі, што азначае зніжэнне попыту з-за падзення коштаў у чаканні паглыблення гэтых падзенняў. Як правіла, яны спрыяюць яшчэ большаму падзенню

ўзроўня цэн, што прыводзіць, з аднаго боку, да зніжэння прыбытку прадпрыемстваў, а з другога — да зніжэння інвестыцый у іх развіццё. Яе вынікам з'яўляецца стварэнне перадумоў для запаравлення эканамічнага развіцця, якому спрыяюць банкруцтва прадпрыемстваў і звальненне супрацоўнікаў. Наступствам апошняй сітуацыі з'яўляецца неабходнасць павелічэння выдаткаў на надбаўкі з дзяржаўнага бюджэту.

У макраэканамічным маштабе дэфляцыйныя сітуацыі, якія адбываюцца ў дачыненні да ўсіх дамашніх гаспадарак і прадпрыемстваў, могуць скончыцца рэцэсіяй, якая прывядзе да стагнацыі эканомікі. У выніку адбываецца скарачэнне спажывецкага і інвестыцыйнага попыту, што патрабуе спроб ажыўлення. Прадпрыемствы прымаюць меры па зніжэнню аперацыйных выдаткаў, гэта таксама часткова прыводзіць да зніжэння коштаў на тавары і аказваемыя паслугі, тым самым паглыбляючы дэфляцыйныя працэсы. Зніжэнне кошту прадукцыі мае дадатковыя наступствы для эканамічнага і фінансаванага становішча гэтых прадпрыемстваў, што выяўляецца ў зніжэнні прыбыткаў. Гэта значыць, што для ўмацавання эканамічнай дзейнасці за кошт павелічэння інвестыцыйных выдаткаў неабходна будзе яшчэ і атрыманне крэдытаў [10].

У наш час з'ява дэфляцыі ў сусветнай эканоміцы сустракаецца рэдка, прычыны чаго варта разглядаць у логіцы эканамічнай палітыкі большасці краін, арыентаванай на падтрыманне сталай нізкай інфляцыі, якую прыхільнікі інтэрвенцыйнай палітыкі грашовай масы разглядаюць як выгаду для эканамічнага развіцця. Сёння з'ява дэфляцыі часта асацыюецца з эканамічнай стагнацыяй і адначасова высокай знешняй запазычанасцю. Існуе верагоднасць яе ўзнікнення з наступствамі глабальных пандэміяў (напрыклад, COVID-19), якія прывядуць да рэцэсіі і падзення попыту [5].

Гістарычная экзэмпліфікацыя з'яў змены цэн

Інфляцыя і дэзынфляцыя як макраэканамічныя з'явы — найбольш распаўсюджаныя выразы змены коштаў на сыравінныя тавары. Эканамічная гісторыя гэтых з'яў адлюстравана ў шматлікіх статыстычных даных. Іх узровень заўсёды быў вытворным ад канкрэтных сацыяльных, палітычных, эканамічных, ваенных і прыродна-кліматычных сітуацый.

Прыкладам узнікнення інфляцыі ў яе першапачатковым разуменні была сітуацыя ў многіх еўрапейскіх краінах, якая мела месца яшчэ ў Англіі ў XIII ст., а пазней у перыяд напалеонаўскіх войнаў [1; 10]. Прыкладам жа ўзнікнення інфляцыі ў сувязі з рэвалюцыяй з'яўляецца яе працягненне ў перыяд Вялікай французскай рэвалюцыі ці грамадзянскай вайны (буржуазнай рэвалюцыі, а пазней Кастрычніцкай) у Расіі. Яна адбылася і пасля Першай сусветнай вайны, у тым ліку ў Польшчы і Германіі [1; 10].

З'явы інфляцыі ў сучасным разуменні, хоць і абумоўленыя ростам масы злітковых грошай, мелі месца ўжо ў далёкім мінулым. У эканамічнай гісторыі існуе факт значнага, прыкладна на 550 %, агульнага росту цэн у Еўропе ў XVI і ў першыя дзесяцігоддзі XVII ст. у сувязі з каланіяльнымі заваяваннямі на тэрыторыі Цэнтральнай і Паўднёвай Амерыкі.

З'ява інфляцыі пераследвала сусветную эканоміку таксама на працягу многіх гадоў пасля Другой сусветнай вайны і да нашых дзён. Эканамічная гісторыя свету адлюстроўвае яе праяўленні ва ўсіх краінах свету, хоць і на разнастайным узроўні тэмпаў росту — ад некалькіх да сотняў адсоткаў. Іх агульнай рысай з'яўляецца станоўчая, часцей за ўсё вельмі моцная, карэляцыя паміж ростам цэн і грашовай масай [1; 10].

У Польшчы, калі мець на ўвазе толькі гады пераходу эканомікі ад планавага да рыначнага спосабу вядзення гаспадаркі, прыкметным стаў яе рэзкі ўзрост у пачатку гэтага працэсу. У 1990 г. яна складала 685,8 %, што прывяло да далёка ідучай дэзарганізацыі сацыяльна-эканамічнага жыцця [7].

У польскай эканоміцы XXI ст. выявіліся тэндэнцыі да стрымлівання і захавання ўзроўню інфляцыі на цывілізаваным узроўні: 10,1 % у 2000 г.; 3,5 % у 2004 г.; 2,5 % у 2007 г.; 4,2 % у 2008 г.; 4,3 % у 2011 г.; 2,9 % у 2017 г.; 2,3 % у 2019 г.; 3,4 % у 2020 г.; 5,1 % у 2021 г. і каля 19–20 % паводле прагнозаў на 2022 г. [7]

У польскіх эканамічных рэаліях з'явы росту коштаў у дамінуючай частцы мелі дэзынфляцыйны характар. Што тычыцца папярэдніх гадоў, то яны выявілі тэндэнцыі да зніжэння тэмпаў росту цэн: 70,3 % у 1991 г.; 43 % у 1992 г.; 35,3 % у 1993 г.; 32,2 % у 1994 г.; 27,8 % у 1995 г.; 19,9 % у 1996 г.; 14,9 % у 1997 г.; 11,8 % у 1998 г.; 7,3 % у 1999 г.; 5,5 % у 2001 г.; 1,9 % у 2002 г.; 0,8 % у 2003 г.; 2,1 % у 2005 г.; 1,0 % у 2006 г.; 3,5 % у 2009 г.; 2,6 % у 2010 г.; 3,7 % у 2012 г.; 0,9 % у 2013 г.; 1,6 % у 2018 г. [7].

Дэфляцыя, як паказала эканамічная гісторыя, была і застаецца рэдкай з'явай. Гэта адбываецца не так часта, як інфляцыя. Дэфляцыя зафіксавана некалькі разоў у XIX ст. падчас панавання руднай сістэмы і была звязана са здабычай руды (золата, срэбра), якая выконвалася павольней за попыт на яе. Некалькі разоў мела месца ў сучаснай сусветнай эканоміцы: у 1929–1933 гг. падчас вялікага эканамічнага крызісу ў ЗША і многіх іншых краінах, у тым ліку Польшчы; у 1950-я гг. назіралася ў Фінляндыі; у 1955 г. у ЗША ў галіне вытворчасці спажывецкіх тавараў; у значным маштабе кранула японскую эканоміку на мяжы XX–XXI ст. падчас эканамічнага калапсу (1992–2002) і была выклікана значнай запазычанасцю прадпрыемстваў па крэдытах, якія не мелі дастаткова сродкаў для далейшага развіцця. Пэўныя сімптомы дэфляцыйных з'яў таксама праявіліся ў краінах Еўрасаюза ў 2020 г. [1; 10].

Польская нацыянальная гаспадарка таксама выявіла дэфляцыйныя паводзіны ў пачатку 1970-х гг. і ў другім дзесяцігоддзі XXI ст., з ліпеня 2014 г. па лістапад 2016 г. У гадавым вылічэнні яна сфармавалася на ўзроўні: 0,0 % у 2014 г.; –0,9 % у 2015 г. і –0,6 % у 2016 г. яе ацэнкі моцна адрозніваюцца, але пераважаюць адмоўныя [7].

Заклучэнне

Калі ацэньваць з'явы інфляцыі і дэфляцыі, якія адбываюцца працяглы перыяд і з высокай інтэнсіўнасцю, трэба пагадзіцца з тым, што яны аказваюць негатыўны ўплыў на эканамічную актыўнасць, паслабляюць яе. Сфармуляваны меркаванні, што лепш перажыць дэфляцыю, чым інфляцыю.

Палітыка дзяржавы як цэнтральнага банка, так і ўрада, у сферы ўплыву на змяненне цэн – у дачыненні як да інфляцыі, так і дэфляцыі, і дэзынфляцыі – знаходзіцца ў асноўным у сферы грашова-крэдытнай палітыкі, таксама вядомай як антыінфляцыйная палітыка. Рэальны ўзровень змены цэн уплывае на эфектыўнасць грашова-крэдытнай палітыкі дзяржавы. Больш высокі ўзровень як інфляцыі і дэзынфляцыі, так і дэфляцыі прыкметна зніжае эфектыўнасць грашова-крэдытнай палітыкі.

Барацьба з інфляцыяй і дэзынфляцыяй, а таксама дэфляцыяй патрабуе мабілізацыі значнага спектру інструментаў з шырокім дыяпазнам уздзеяння. Мэтазгодна паралельна запуская метады апроч грашова-крэдытнай палітыкі. Да такіх неабходна аднесці грамадскія работы, якія, зніжаючы ўзровень беспрацоўя, спрыяюць аднаўленню спажывецкага попыту; узмацненне спажывецкага попыту шляхам субсідавання тых, хто мае найменшы заробак; арыентацыю на дзяржаўны доўг для стымулявання дзейнасці ўсёй нацыянальнай эканомікі; запуск падатковых ільгот для інвестараў і ўвядзенне падаткаў на ашчадныя ўнёскі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Begg, D.* Makroekonomia / D. Begg [i in.]. – Warszawa : PWE, 2014. – 587 s.
2. *Borowska, B.* Ekonomia instytucjonalna / B. Borowska, M. Klimczak, B. Klimczak. – Wrocław : UE, 2019. – 290 s.
3. *Dąbrowski, I.* Cel inflacyjny i ścieżka dezinflacji [Zasób elektroniczny] / I. Dąbrowski. – Tryb dostępu: <https://twitter.com/nbppl/akademia.nbppl/>. – Data dostępu: 01.01.2022.
4. Dezinflacja – co to jest? [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.zadluzenia.com/>. – Data dostępu: 01.01.2022.
5. *Janecki, J.* (Dez)inflacja w następstwie kryzysu COVID-19 [Zasób elektroniczny] / J. Janecki. – Tryb dostępu: <https://top.org.pl/>. – Data dostępu: 01.01.2022.
6. *Лемешенко, П. С.* Институциональная экономика: теория, политика, практика / П. С. Лемешенко. – Минск : Мисанта, 2015. – 699 с.
7. Raport o inflacji, 2007–2022, NBP. Rada Polityki Pieniężnej. – Warszawa, 2007–2022.
8. *Reed, L. W.* 52 mity o kapitalizmie / L. W. Reed. – Wrocław : Fijorr Publishing, 2016. – 339 s.
9. *Rothbard, M. N.* Ekonomia wolnego rynku / M. N. Rothbard. – Warszawa : Fijorr Publishing : Instytut Ludwiga von Misesa, 2017. – 833 s.
10. *Samuelson, P. A.* Ekonomia / P. A. Samuelson, W. D. Nordhaus. – Warszawa : PWN, 1995. – 359 s.
11. *Sowell, T.* Ekonomia dla każdego / T. Sowell. – Wrocław : Fijorr Publishing, 2019. – 627 s.

12. *Stanek, Z.* Ekonomia instytucjonalna. Dlaczego instytucje są ważne / Z. Stanek — Warszawa : Difin, 2017. — 319 s.
13. *Stachowiak, Z.* Ekonomia gospodarki rynkowej. Ujęcie instytucjonalne / Z. Stachowiak, B. Stachowiak. — T. 3. Makroekonomia. — Warszawa : AON, 2015. — 337 s.
14. *Stankiewicz, W.* Ekonomia instytucjonalna. Zarys wykładu / W. Stankiewicz. — Warszawa : AON, 2014. — 297 s.
15. *Stankiewicz, W.* Historia myśli ekonomicznej / W. Stankiewicz. — Warszawa : PWE, 2007. — 632 s.

References

1. Begg D., Vernasca G., Fischer S., Dornbusch R. *Makroekonomics*. Warsaw, 2014. 587 p. (in Polish).
2. Borowska B., Klimczak M., Klimczak B. *Institutional Economics*. Wrocław, 2019. 290 p. (in Polish).
3. Dabrowski I. The inflation target and the path of disinflation. Available at: <https://twitter.co/nbppl/akademia.nbppl/> (accessed 1 January 2022) (in Polish).
4. Disinflation — what is it? Available at: <https://www.zadłużenia.com/> (accessed 1 January 2022) (in Polish).
5. Janecki J. (Dis)inflation in the wake of the COVID-19 crisis. Available at: <https://top.org.pl/> (accessed 1 January 2022) (in Polish).
6. Lemeshchenko P. S. *Institutional economics: theory, policy, practice*. Minsk, 2015. 699 p. (in Russian).
7. Inflation report, 2007–2022, NBP. Rada Polityki Pieniężnej. Warsaw, 2007–2022 (in Polish).
8. Reed L. W. 52 myths about capitalism. Wrocław, 2016. 339 p. (in Polish).
9. Rothbard M. N. *Man, Economy and state. A Treatise on Economic Principles*. Warsaw, 2017. 833 p. (in Polish).
10. Samuelson Paul A., Nordhaus William D. *Economics*. Irwin/McGraw-Hill, 1948.
11. Sowell T. *Basic Economics*. Wrocław, 2019. 627 p. (in Polish).
12. Stanek Z. *Institutional Economics. Why institutions matter*. Warsaw, 2017. 319 p. (in Polish).
13. Stachowiak Z., Stachowiak B. Economics of a market economy. Institutional approach. *Makroekonomics*. Warsaw, vol. 3, 2015. 327 p. (in Polish).
14. Stankiewicz W. Institutional Economics. Outline of the lecture. Warsaw, 2014. 297 p. (in Polish).
15. Stankiewicz W. History of economic thought. Warsaw, 2007. 632 p. (in Polish).

Інформація аб ау́тарах

Стаховяк Барташ — кандыдат эканамічных навук; ад'юнкт грамадска-эканамічнага факультэта, Універсітэт Кардынала Стэфана Вышынскага, Варшава, Польшча, e-mail: b.stachowiak@uksw.edu.pl

Стаховяк Лілія Уладзіміраўна — кандыдат гістарычных навук, дацэнт; ад'юнкт факультэта кіравання, Менеджарская Акадэмія прыкладных навук, Варшава, Польшча, e-mail: luft1006@gmail.com

Стаховяк Зянон — доктар эканамічных навук, прафесар; загадчык кафедры эканомікі, Універсітэт Кардынала Стэфана Вышынскага, Варшава, Польшча, e-mail: zenstach@wp.pl

Information about the authors

Stachowiak B. — PhD in Economic sciences; Adjunct at the Faculty of social and economic sciences, Cardinal Stefan Wyszyński University, Warsaw, Poland, e-mail: b.stachowiak@uksw.edu.pl

Stachowiak L. — PhD in Historical sciences, Associate Professor; Adjunct at the Faculty of management, Management Academy of Applied Sciences, Warsaw, Poland, e-mail: luft1006@gmail.com

Stachowiak Z. — PhD in Economic sciences, Professor; Head of the Department of economics, Cardinal Stefan Wyszyński University, Warsaw, Poland, e-mail: zenstach@wp.pl

Артыкул паступіў у рэдкалегію 04.02.2022

Received by editorial board 04.02.2022